

СІМ'Я ТА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Ю.М. Чемодурова

Україна, м. Запоріжжя

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

У сучасній соціокультурній ситуації зростає роль і відповідальність сім'ї, батьків щодо виховання дітей. Сьогодні сім'я переживає серйозні труднощі, що обумовлені кризовими явищами в сучасному українському суспільстві. Це негативно відбивається на внутрішньо сімейній атмосфері, знижує дієвість виховної функції сім'ї, вносить не завжди педагогічно виправдані зміни в її зміст, веде до того, що сімейне виховання стає об'єктом критики з боку держави, яка вимагає збільшення відповідальності батьків за виховання дітей; сім'єю незадоволені вчителі, а іноді й самі діти.

Виховання дітей в сім'ї й турбота про них — це не тільки етичний і моральний обов'язок батьків, але й їх пріоритетне право і головний обов'язок. Згідно законодавства України на батьків покладається пріоритетне право на виховання дітей та турботу про їх здоров'я. Таке право дає їм можливість виховувати своїх дітей, ґрунтуючись на особистих переконаннях, за допомогою засобів й методів, вибраних на свій розсуд. Але ці засоби й методи повинні бути прийнятними з погляду моралі і закону та відповідати інтересам дитини.

Однак, на жаль, в сучасних кризових соціально-економічних умовах, коли існує соціальна нерівність, безробіття, зростає рівень злочинності, асоціальні форми поведінки (наркоманія, алкоголізм) та відсутня дієва система захисту дітей, — все більше сімей потрапляють у важку життєву ситуацію. Опинившись в скрутних економічних умовах, багато сімей перетинають межу дозволених виховних методів, що відповідають загальнолюдським цінностям і державним нормативам, й стикаються з певними проблемами в питанні виховання молодого покоління.

Стиль сімейного виховання, його зміст й мета найчастіше формуються несвідомо, на основі установок, традицій, що наслідують із батьківських сімей. Сьогодні існує феномен так званої *аномії*, що суттєво відбивається на стані сучасної української сім'ї. Під *аномією* розуміють такий *психічний стан індивіда й всього суспільства, при якому колишні ідеологічні основи, нормативні й ціннісні орієнтації та соціально-психологічні стереотипи поведінки виявляються зруйнованими, а нові формуються хаотично та*

безсистемно. Батьки, практично не мають уявлення про сучасні соціально-адаптивні стратегії, не можуть впливати на дітей необхідним чином, психологічно й соціально підтримувати їх, що порушує внутрішню сімейну гармонію.

Технологія співробітництва з сім'єю в педагогічній діяльності - це цілеспрямовано організований та систематично здійснюваний процес, задача якого – озброїти батьків психолого-педагогічними знаннями, вміннями й навичками для активізації виховної функції сім'ї. Тобто технологію педагогізації батьків слід розглядати не тільки як детальний опис алгоритмів педагогічних дій, але й як сукупність засобів й прийомів організації та проведення роботи з батьками, яка повинна максимально враховувати потреби та проблеми конкретних сімей, відповідати їх інтересам і запитам.

Таким чином, в основу ефективної роботи з батьками повинно бути покладено знання об'єктивних умов виховання. Тому для досягнення поставленої мети важно знати справжню картину життя кожної сім'ї та рівень психолого-педагогічної підготовки батьків до виконання виховної функції.

Комплекс соціально-педагогічних умов виховання дитини в сім'ї можна класифікувати взявши за основу благополуччя дитини як цілісної особистості, яка взаємодіє з навколишнім світом і сама знаходиться під впливом різних людей та обставин [1]. Щодо спрямованості впливу на особистість дитини, умови виховання можна класифікувати на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх відносять державну політику щодо сім'ї, дітей та дитинства у цілому; соціальні інститути, с якими взаємодіє сім'я; інформаційне оточення тощо. До внутрішніх – безпосередньо умови внутрішньо сімейного та виховного впливу, які за характером можуть бути як об'єктивними (структура сім'ї; готовність батьків до виконання виховної функції тощо), так й суб'єктивними (життєва філософія сім'ї, цінності та ціннісні орієнтації, її мікроклімат, педагогічна культура батьків та рівень її сформованості тощо).

За результатами впливу на дитину всі умови, як позитивні, так й негативні, можна поділити на: 1) сприятливі, 2) умови напруження, 3) умови ризику, 4) несприятливі умови.

Сприятливі умови виховання дітей існують, коли є взаємодопомога й любов між членами сім'ї; соціально-побутові умови, що достатні для повноцінного функціонування сім'ї та повноцінного розвитку дитини; відповідна до віку дитини загальна стратегія й тактика виховання на основі поваги її особистості; розуміння самоцінності дитини; високий рівень педагогічної культури батьків; загальний

позитивний мікроклімат в сім'ї; високий ступень відповідальності батьків щодо фізичного й морального розвитку дитини, що допомагає їй зрозуміти цінність свого Я та відкриває шлях до розвитку.

Умови напруження можуть викликатися структурними змінами сім'ї (розлучення, народження другої дитини, новий брак, смерть когось з членів сім'ї тощо); несприятливі соціально-побутові умови; невміння батьків налагоджувати між собою та з дітьми довірливі стосунки; відсутність взаєморозуміння або певної стратегії виховання дитини; невисоким рівнем педагогічної культури батьків. Деформована батьківська любов може спровокувати у дитини внутрішній конфлікт між реальним та ідеальним Я, яке формується на основі завищеної або заниженої самооцінки дитини.

Умови ризику виникають при наявності сукупності таких умов, як: в сім'ї відсутня любов та взаємоповага між її членами або до конкретної дитини; відсутні необхідні соціально-побутові умови; аморальна поведінка хоча б одного з батьків (пияцтво, зрада, вживання наркотиків тощо); низький рівень педагогічної культури батьків; напружений загальний мікроклімат (виховання маятникоподібне, тобто вимоги батьків непослідовні, дитина немає стійких орієнтирів поведінки тощо).

Несприятливі умови виникають в неблагополучних сім'ях коли існує асоціальна поведінка батьків (лайки, бійки, приниження, фізичні покарання дитини); практично відсутні необхідні для нормального розвитку та виховання дитини соціально-побутові умови; батьки не зацікавлені у формуванні власної педагогічної культури, не здатні аналізувати власні виховні дії та результати виховання.

Сім'я знаходиться в соціально небезпечному становищі, коли батьки або законні представники неповнолітніх не виконують своїх обов'язків щодо виховання, навчання, нехтують їх потребами, жорстоко поведуться з ними, негативно впливають на поведінку дітей та підлітків та мають статус неблагополучної сім'ї.

У зону соціально-економічного й психолого-педагогічного ризику потрапляють сім'ї, що втратили стандартний статус повної, фізично здорової сім'ї за різними життєвими обставинами. При цьому сім'я, що віднесена до зони ризику, може бути як благополучною, так й неблагополучною стосовно чинників, що характеризують стиль, форму і зміст сімейного виховання, які позитивно або негативно впливають на розвиток й поведінку дитини.

Основною метою соціально-педагогічного та психологічного супроводу сімей, що знаходяться в зоні соціально-економічного і психолого-педагогічного ризику, є надання ефективної допомоги дітям, що опинилися у важкій життєвій ситуації, їх

адаптація в суспільстві через відповідні форми роботи: діагностику, профілактику, консультування і корекцію негативного впливу внутрішньо сімейного середовища на розвиток особистості дитини [5].

Проблеми неблагополучної сім'ї, як чинника ризику для розвитку дитини, корегуються цілеспрямованою роботою школи або інших державних установ та структур. Школа здійснює соціально-психологічний супровід конкретної дитини, сім'я якої знаходиться в стані соціально-економічної, психолого-педагогічної або ситуативної морально-етичної кризи (наприклад, розлучення або смерть батьків). Зокрема, завдання соціально-психологічної служби системи освіти, яку представляють соціальний педагог й практичний психолог, у цьому напрямі - забезпечення дотримання основних соціально-правових потреб дитини, сприяння її успішній соціальній адаптації в умовах дитячого колективу і сім'ї, задоволення потреб дитини у розвитку і самореалізації.

Соціальний педагог і практичний психолог є фахівцями, які мають свої завдання, повноваження та функції, що регламентуються нормативними документами системи освіти. У кожного з них відповідно до фаху своя методологія роботи, інструментарій, напрями та зміст діяльності, що відповідають їх функціональним обов'язкам. Так, наприклад, соціальний педагог у закладі освіти покликаний забезпечувати соціально-педагогічний захист дитини та її прав, підвищувати психолого-педагогічну культуру батьків, сприяти успішній соціальній адаптації дитини, її функціонування тощо.

Тому актуальним постає питання про пошук придатних форм взаємодії усіх структур, органів та установ, які б були спроможні забезпечити сьогодні соціальний захист сім'ї, зокрема інтересів дитини. Також потребує уточнення питання щодо основних напрямів, форм та методів роботи, які наповнюють адекватним змістом діяльність працівника психологічної служби у закладі освіти.

Література

1. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії / Т.Ф. Алексеєнко // Педагогіка і психологія - № 1-2, 2002.
2. Работа школы с детьми группы риска / И. Дементьева // Воспитание школьников. – №7. 2002.
3. Кравченко Т.В. «Життєві сценарії» сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. - №1-2, 2002.
4. Психология социальной работы: Учебное пособие / О.В. Александрова, О.Н. Боголюбова, Н.Л. Васильева и др.; Под общ. ред. М.А. Гулиной. – СПб.: Питер, 2004. – 351 с.

5. Титова С.В. Дети группы риска в общеобразовательной школе / С.В. Титова – СПб.: Питер, 2008. – 240 с.

Відомості про автора

Прізвище, ім'я, по батькові автора: *Чемодурова Юлія Миколаївна*

Місце роботи: *КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

Посада: *старший викладач кафедри менеджменту освіти та психології*

Назва матеріалів: ***Сім'я та сімейне виховання в контексті діяльності психологічної служби системи освіти***

Почтова адреса (с індексом): 69068, Україна, м. Запоріжжя, вул. Стефанова, 44/227

Телефон моб.: 050 6569225

E-mail: ulinik@yandex.ru